

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»**

Виконала студентка 2 курсу
РО2-М22z групи
(заочна форма навчання)
спеціальності 013 Початкова освіта
Герасимчук Олеся

Керівник: **Ковальчук О. В.**,
старший викладач кафедри теорії та
методик початкової освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент: **Пукас І. Л.**,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та методик
дошкільної освіти

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	6
1.1. Чинники становлення моральної поведінки у молодшому шкільному віці.....	6
1.2. Організаційно-дидактичні засади формування моральної поведінки особистості молодших школярів.....	19
1.3. Ігрова діяльність молодших школярів на уроках «Я досліджую світ» щодо формування моральної поведінки.....	26
Висновки до першого розділу.....	33
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ».....	34
2.1. Діагностика рівнів моральної поведінки молодших школярів.....	34
2.2. Методика застосування ігрової діяльності на уроках «Я досліджую світ» щодо формування моральної поведінки у молодших школярів.....	44
2.3. Результати експериментальної роботи.....	56
Висновки до другого розділу.....	59
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

Важливі зміни та перетворення, що відбуваються у соціально-економічному просторі України, зумовили реформування шкільної освіти, головною метою якого стало створення Нової української школи (НУШ), у якій приємно навчатись і яка дає учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті, можливість бути конкурентоспроможними та гармонійно розвиненою особистістю зі сформованою моральною свідомістю та власними переконаннями.

Головне завдання Нової української школи – виховати інноватора та громадянина, який уміє ухвалювати відповідальні рішення та дотримується прав людини. Відтак, вагоме значення в освітньому процесі, окрім набуття базових компетентностей, мають мораль, моральне виховання, формування ключових засад яких відбувається не лише у виховній та позакласній діяльності, а й у процесі вивчення кожного навчального предмета. Загалом моральне виховання пояснюють як систематичний вплив на особистість з метою передачі їй існуючих у суспільстві моральних цінностей та розвитку її здатності доморального вдосконалення.

Окрім Концепції Нової української школи (2016 р.), про важливість морального виховання наголошено у низці інших нормативно-правових документів: Національній доктрині розвитку освіти України, Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI ст.), Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні, Концепції громадянської освіти та виховання в Україні, законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020), Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року (2012 р.) та ін.

У концепції Нової української школи моральне виховання передбачає розвиток в учнів ціннісних ставлень і суджень, норм, принципів та переконань, що слугуватимуть базою для їх щасливого особистого життя та успішної взаємодії у суспільстві. При цьому виховний процес стає невід’ємною

складовою усього освітнього процесу і зорієнтовується на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні, соціально-політичні та інші.

Проблема морально-духовного розвитку особистості розглядається на психологічному (І. Бех, М. Боришевський, О. Климишин, С. Максименко, Е. Помиткін, В. Семиченко, Ж. Юзвак та ін.) та педагогічному (Г. Авдіянець, А. Богуш, В. Боднар, В. Бутенко, В. Ворожбіт, Л. Зданевич, М. Євтух, О. Кіян, О. Коберник, О. Монке, Ж. Петрочко, І. Сіданич, О. Сухомлинська, О. Сухомлинський, Г. Падалка, Т. Тюріна, Г. Шевченко та ін.) рівнях. У контексті проблеми дослідження розглянемо суть поняття «морально-духовне виховання» щодо різних вікових категорій здобувачів освіти. Насамперед слід зазначити, що моральність у працях науковців (О. Климишин, О. Монке, Н. Рада, Т. Русакова, Ж. Юзвак тощо) розглядається як компонент духовності.

Об'єкт дослідження: досвід моральної поведінки у молодших школярів.

Предмет дослідження: ігрова діяльність як засіб формування моральної поведінки у молодших школярів.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити систему ігрових вправ щодо формування моральної поведінки у молодших школярів.

Завдання дослідження:

1. Дослідити теоретичну базу формування моральної поведінки у молодших школярів.
2. Виявити особливості ігрової діяльності у молодшому шкільному віці.
3. Визначити рівень сформованості моральної поведінки молодших школярів.
4. Експериментально перевірити ефективність системи ігрових вправ, які спрямовані на формування моральної поведінки молодшого школяра.

Для досягнення мети магістерської роботи було використано комплекс методів: теоретичні – вивчення та аналіз педагогічної, методичної та психологічної літератури з проблеми дослідження, фахових періодичних видань; спостереження за освітнім процесом; емпіричні – анкетування,

тестування; методи математичної статистики – реєстрація, визначення середніх величин.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що визначено методи діагностування рівнів моральної поведінки молодших школярів; обґрунтовано та експериментально апробовано систему ігрових вправ на уроках «Я досліджую світ».

Апробація результатів дослідження Результати магістерського дослідження висвітлено під час доповідей та виступів на науково-практичних конференціях.

Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2022-2023 рр.).

Публікації. Результати дослідження відображено у статті: « Особливості педагогічної просвіти батьків у формуванні досвіду моральної поведінки молодших школярів» (2023).

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив зробити висновки. Нами у ході дослідження уточнено сутність поняття «моральна поведінка». Проведене дослідження показало, що сукупність таких підходів, як системно – діяльнісний, особистісно – орієнтований та аксіологічний, включеність молодших школярів до різних видів діяльності у межах їх морального розвитку на основі знайомства із загальнолюдськими цінностями, розширення культурного досвіду дітей у спільній роботі вчителя та учнів є формами, що сприяють розвитку моральних основ дитини. Саме такою шляхи розвитку моральних основ особистості, заснований на спільній діяльності, що враховує психолого-педагогічні особливості дітей даного віку та сензитивні періоди морального розвитку особистості, на наш погляд, мають величезний потенціал у роботі над засвоєнням змісту моральної поведінки, ступінь сформованості якої впливає не тільки на процес їх соціалізації та розвитку особистості загалом, а й на результативність навчання дітей.

Практичну частину роботи з виховання моральних якостей молодших школярів було проведено в Опорному закладі освіти «Лівинецький ліцей» Лівинецької сільської ради Дністровського району Чернівецької області. У роботі брало участь 23 особи ЕГ та 20 осіб КГ. Дослідження проводилося у три етапи: констатувальний, формувальний, контрольний.

На констатувальному етапі ми виявили такі показники для діагностики моральної поведінки: когнітивний – здатність до розуміння емоцій, емоційний – здатність виражати емоційні стани вербально та не вербально; поведінковий – допомога іншим, співчуття та співпереживання, що реалізується у поведінці, реальних вчинках.

Для діагностики рівня моральної поведінки ми використовували такі методики: "Розуміння емоційних станів", "Вивчення емоційних проявів дітей" та методика "Незакінчені розповіді".

Зіставлення результатів дослідження рівня формування моральної поведінки за всіма методиками показало, що 22 % дітей мають низький рівень, 44 % мають середній рівень розвитку, 35% – високий рівень розвитку.

Отримані дані, під час первинної діагностики на констатувальному етапі експериментальної роботи показали необхідність розробки та апробування впровадження ігрових методик із виховання моральної поведінки молодших школярів. Виходячи з цього, ми запропонували систему ігрових вправ, виходячи з напрямів роботи, що виділені у процесі розгляду цієї теми.

Аналіз результатів формувального експерименту дає підстави стверджувати, що в експериментальному класі відбулося зростання показників за рівнями моральної поведінки учнів початкових класів: високий рівень – (+9 %), середній – (+9%) і низький – (- 19 %). Це стало свідченням того, що здійснений експеримент сприяв розвитку моральної поведінки учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабіна Т. В., Бабін О. І., Міркевич І. О. Викладання курсу «Природознавство». Сучасні технології. Харків. Вид. гр. «Основа». 2017. 128 с.
2. Бабаш Г. І. Особливості навчально-ігрової діяльності учнів початкової школи. Професійний розвиток педагога: зб. матеріалів регіон. наук.-прак. конф., м. Рівне. 27 листопада 2019 р. Рівне. Рівненський державний гуманітарний університет. 2019. С. 3–10.
3. Байченко С. Формуємо моральну поведінку особистості. *Початкова школа*. 2008. № 6. С.43–44.
4. Безкоровайна О. В. Технології виховання культури особистісного самоствердження. метод. посіб. Рівне: РДГУ. 2008. 118 с.
5. Бех І.Д. Психологічні основи організації морального виховання школярів. *Рідна школа*. 2010. №7. С. 47–55.
6. Бех Д. І. Виховання особистості: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ. Либідь, 2008. 848 с.
7. Бельчева Т.Ф., Елькін М.В., Головкова М.М., Коробченко А.А. Основи науково-педагогічних досліджень: навчальний посібник. Харків: Print House, 2019. 217 с.
8. Богущ А.М. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Київ. Знання. 2006. 315 с.
9. Бондар Л. Виховання моральних цінностей у школярів. *Початкова школа*. 2009. №12. С. 45–47.
10. Варемус К.І. Пізнавальні завдання для формування моральних норм і цінностей в учнів початкових класів. *Початкова школа*. 2013. № 8. С. 53–56.
11. Виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості в позакласній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів. Монографія. Харків. Друкарня Мадрид. 2016. 176 с.

12. Вікова та педагогічна психологія. навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук. Київ. Просвіта. 2001. 416 с.
13. Віпер О.М. Формування моральних понять та категорій в учнів початкових класів. *Початкова школа*. 2009. №5. С. 20–23.
14. Волкова Н. П. Педагогіка. навч. посіб. Київ. Академвидав. 2007. с. 57.
15. Гавриленко О.С. Як виховувати моральну особистість. *Початкова школа*. 2011. №12. С. 42–45.
16. Галицька Н. Інклюзивна освіта. Інтегроване навчання в початковій школі. *Безпека життєдіяльності*. 2013. № 8. С. 27–29.
17. Галузьяк В. М., Довгань Л. І. Моральне виховання у педагогіці США: теорія і практика. Вінниця. 2009. 231 с.
18. Гаркунова І.Л. Формування моральної поведінки особистості. *Початкова школа*. 2008. №1. С. 33–36.
19. Гірняк А. Н. Поняття про норму як про предмет теоретикометодологічного аналізу. *Вітакультурний млин*. 2011. Модуль 14. С. 67-71.
20. Гільберг Т., Тарнавська С., Хитра З., Павич Н. Навчально-методичний посібник. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. Київ. Генеза 2020. 240 с.
21. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL : <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novvi-derzhstandart-pochatkovoyi-osvitvdokument/>
22. Дивнич Л. Соціалізація дитини з особливими потребами: соціально-педагогічна діяльність як спосіб супроводження процесу соціалізації. *Соціальний педагог*. 2018. №12. С. 7–10.

23. Дубровська Л. О., Дешко О. О. Формування моральних якостей молодших школярів: теоретичний аспект. *Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки"*. 2017. № 3. С. 69–74.
24. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ. Центр учбової літератури. 2012. 424 с.
25. Іванова О.З. Формування моральної культури учнів. *Початкова школа*. 2008. №8. С. 40–42.
26. Іванчук М.Г. Інтегративний характер формування моральних якостей особистості. *Педагогіка і психологія*. 2010. №1. С. 66–72.
27. Коберник І. Моральне виховання: традиції, проблеми, інновації. *Рідна школа*. 2012. №5. С. 42–44.
28. Копилов С.О. Проблема самовизначення молодшого школяра щодо мети, змісту й форми освіти. *Практична психологія та соціальна робота*. 2005. №5. С. 17–22.
29. Киричук Т. В. Особистісно орієнтований підхід до дитини в освітньому просторі ДНЗ. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 4 (44). С. 30.
30. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/novaukrainska-shkola> (дата звернення 05.01.2019).
31. Кікінежді О.М. Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості. Монографія. Тернопіль. Навчальна книга Богдан. 2011. 400 с.
32. Лебеденко Т. А. Загальнолюдські цінності в духовному розвитку особистості. *Виховна робота*. 2010. № 10. С. 44–47.
33. Матвієнко О. В. Основи морального виховання особистості молодшого школяра. Київ. Стилос. 1999. 232 с.
34. Молнар Т. Діяльнісний підхід до організації навчального процесу в початковій школі. *Молодь і ринок*. 2016. № 1. С. 76–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2016_1_17.
35. Москаленко Л.С. Психологічні умови становлення соціального статусу школяра в учнів початкової школи: теоретичний аспект. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка*.

Вип. 41. Серія: психологічні науки: зб. наук. праць у 2-х т. Чернігів. ЧДПУ, 2006. Вип. 41. Том 2. С. 22–25.

36. Онисюк О. Моральна поведінка дитини в ігровій діяльності. *Початкова школа*. 2012. №6. С. 9–14.

37. Павелків Р. В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості у дитячому віці. монографія. Рівне. Волинські обереги. 2004. 248 с.

38. Поліщук О. П. Особливості розвитку моральних знань у молодшому шкільному віці. Основні напрями розвитку педагогічної науки: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Чернігів, 20–21 жовт. 2017 р. Херсон. ВД «Гельветика». 2017. С. 157–160.

39. Поліщук О. П. Особливості формування системи морально-ціннісних орієнтацій у молодших школярів. Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 10 квіт. 2018 р. Харків: Стиль Издат, 2018. С. 167–170

40. Пильнюк О. О. Методи та способи впровадження диференційованого навчання у навчальний процес школи. Кам'янецьПодільський: КПДПУ, 2012. С. 75–77.

41. Підгорна М.І. Виховання моральності першокласників. *Початкова школа*. 2013. №3–4. С. 5–7.

42. Плахотип О. Чи хочемо ми прогресу: моральне виховання школярів. *Світло*. 2012. №3. С. 37–39.

43. Павелків Р. В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості в молодшому шкільному віці : автореф. дис. ... д-ра психолог. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія". Київ, 2005. 40 с.

44. Рафалюк М.І. Сучасні аспекти морального виховання молодших школярів. *Початкова школа*. 2006. №4. С. 49–51.

45. Ревуцький Ю.Р. Розвиток особистості дитини через моральні норми. *Рідна школа*. 2005. №6. С. 43–44.

46. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія. Київ. Академвидав, 2005. 360 с.
47. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ. Грамота. 2012. 504 с.
48. Скрипченко О.В. Молодший шкільний вік. Вікова та педагогічна психологія. навч. Посібник. Київ. Просвіта. 2001. С.114–174.
49. Сіданіч І. Л., Кислашко О. П. Духовно-моральне виховання дітей в історії педагогіки та вітчизняної школи. монографія. Київ. Дорадо-Друк, 2012. 496 с.
50. Струманський В.П. Моральне орієнтування виховної роботи. *Педагогіка і психологія*. 2009. №1. С. 137– 144.
51. Тітов І.Г. Психологія індивідуальної суб'єктності молодших школярів : теоретико-методологічний аспект : навч. посібник. Полтава. “Фірма “Техсервіс”, 2007. 70 с
52. Фурман А. В. Громадський моніторинг роботи судів Тернопільщини. *Психологія і суспільство*. 2016. № 3. С. 122-128.
53. Химець І.О. Психолого-педагогічні основи морального виховання *Початкова школа*. 2016. №11. С. 39–41.
54. Чепелева Н.В. Життєва ситуація особистості. Основи практичної психології. Підручник. Київ. Либідь, 2003. С.112–135.
55. Шевців З. Виховання моральності в молодшому шкільному віці. *Початкова школа*. 2014. №10. С. 39–40.
56. Шульга Л.М. Діагностика сформованості моральних переконань в учнів початкових класів. *Початкова школа*. 2012. №6. С. 3–6
57. Шевчук К. Д. Методика навчання природничої освітньої галузі. Методичні рекомендації. Чернівці. Чернівецький національний університет, 2021. 52 с.
58. Юдіна Н.О. Мотивація молодших школярів. Полтава, 2002. 40 с.
59. Яблонська Т.М. Розвиток ідентичності дитини в системі сімейних взаємин. Монографія. Суми. Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2013. 444 с

60. Янкович О. І., Кузьма І. І. Освітні технології у початковій школі: навчально-методичний посібник. Тернопіль. ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2018. 266 с.